

ábhair

Ábhair i saol laethúil na hÉireann

Achoimre ar an gceacht

Tosaigh trí phróca gloine, píosa olla, mála múirín saor ó mhóin agus forc atá bunaithe ar phlandaí a choinneáil in airde, agus fiafraigh cad as ar tháinig gach ceann acu agus cá háit ar cheart dó dul ina dhiaidh sin. Láimhseálann na grúpaí na ceithre shampla, ansin léann gach dalta cárta taighde amháin agus míníonn sé foinse, úsáid agus deireadh ré an ábhair don ghrúpa i bhfrásaí gearra. Líonann siad an Tábla Comparáide sa Dialann Imscrúdaithe, meánn siad na buntáistí agus na míbhuntáistí ar phéirí ó→go comhaontaithe, agus cuireann siad malartú inbhuanaithe amháin i láthair, le réasúnaíocht agus le míbhuntáiste macánta.

Cuspóirí foghlama

- Taighde a dhéanamh ar fhoinse agus ar dheireadh ré ábhar laethúil a úsáidtear i saol na hÉireann
- Ábhair a chur i gcomparáid le chéile i dtábla foinse, úsáide agus deireadh ré
- Cás réasúnaithe a dhéanamh agus a chur i láthair ar son malartú ábhair amháin atá níos inbhuanaithe

Roimh an gclog: ullmhúchán

Priontáil sraith iomlán amháin de na ceithre chárta taighde (Gloine, Olann, Múirín saor ó mhóin, Bithphlaistigh) do gach grúpa an lá roimh ré. Ullmhaigh tráidire amháin do gach grúpa: próca glan slán, píosa olla, gráinnín múirín saor ó mhóin i mála séalaithe, forc atá bunaithe ar phlandaí. Bíodh pinn aibhsithe agus nótaí greamaitheacha trí bhosca (foinse / úsáid / deireadh ré) réidh agat do gach dalta.

Ábhair

Mír	Líon	Do gach	Foinse	Rogha eile ar chostas íseal
cártaí taighde (gloine, olann, múirín saor ó mhóin, bithphlaistigh)	1	grúpa	ábhar inphriontáilte a chuirtear ar fáil	sraith ranga amháin a roinntear ar an gclár bán idirghníomhach má tá teorainn leis an bpriontáil, agus na grúpaí ag léamh ina seal
próca nó buidéal gloine glan (sampla)	1	grúpa	an seomra ranga	grianghraf soiléir de phróca gloine ar an gclár bán idirghníomhach mura bhfuil mórán samplaí gloine ar fáil
píosa olla nó ball éadaigh olla	1	grúpa	ón mbaile	grianghraf de gheansaí olla ar an gclár bán idirghníomhach mura bhfuil mórán samplaí olla ar fáil
sampla de mhúirín saor ó mhóin i mála séalaithe	1	grúpa	ollmhargadh	grianghraf de lipéad mála múirín saor ó mhóin ar an gclár bán idirghníomhach mura bhfuil mórán samplaí ar fáil
forc nó mála atá bunaithe ar phlandaí nó ar féidir múirín a dhéanamh de (sampla bithphlaistigh)	1	grúpa	ollmhargadh	grianghraf de phacáistíocht a deir go bhfuil sí bunaithe ar phlandaí nó gur féidir múirín a dhéanamh di
pinn aibhsithe agus nótaí greamaitheacha trí bhosca (foinse / úsáid / deireadh ré)	1	dalta	an seomra ranga	fill píosa páipéir sa chaoi go mbeidh trí bhosca air, le lipéad ar gach bosca, mura bhfuil go leor nótaí greamaitheacha ann
Leathanach an Tábla Comparáide sa Dialann Imscrúdaithe	1	dalta	ábhar inphriontáilte a chuirtear ar fáil	páipéar línithe, agus an múinteoir ag rá na gceannteideal os ard, sa chás amháin nach bhfuil leathanach na dialainne ar fáil

Rabhadh sábháilteachta

Prócaí slána amháin; ná húsáid gloine bhriste riamh. Coinnigh an múirín séalaithe ar an tráidire; ná blaistear aon rud; ná déantar ach comparáid thirim ar airíonna. Ní mór do na daltaí a lámha a ní tar éis dóibh na samplaí a láimhseáil.

Céimeanna teagaisc

- **Ag tosú:** Ná coinneigh in airde ach na ceithre earra aithnidiúla nó a ngrianghraif. Glac le trí nó ceithre thuairim thapa faoi fhoinsé nó faoi dheireadh ré, agus ná ceartaigh iad: beidh siad úsáideach níos déanaí nuair a dhearbhoíd na cártaí iad. Coinnigh tráidirí na samplaí dúnta go dtí céim an taighde, ionas go bhfanfaidh aird na ndaltaí ort.
- **Ó fhoinsé go deireadh ré:** Ná cuir ach foinse agus deireadh ré ar an gclár ar feadh timpeall sé nóiméad, agus ceangail gach ceann acu leis an bpróca nó leis an bhforc fíor. Fág malartú inbhuanaithe agus comhbhabhtáil go dtí níos déanaí. Glac le dhá nó trí fhreagra faoi phacáistíocht lóin, ansin téigh díreach ar aghaidh chuig an taighde gan ró iomlán a léiriú fós.
- **Láimhseáil na hábhair, ansin déan taighde orthu:** Dhá nóiméad de chomparáid thirim ar airíonna (an ceann is troime / an ceann a lúbann / an ceann is boige); fanann an múirín séalaithe. Léirigh ró amháin don Ghloine ar an gclár: foinse, úsáid, deireadh ré, móide an líne rabhaidh. Deich nóiméad de léamh na gcártaí agus de mhíniú don ghrúpa le boscaí na nótaí greamaitheacha; siúil timpeall an tseomra ag lorg frásaí gearra agus an rabhaidh a bhfuil líne faoi. I ngrúpaí triúir, aistrítear an dara cárta ag am socraithe: treoraigh léitheoir muiníneach chuig Cárta D. Críochnaigh le ceithre nóiméad de roinnt ranga ionas go gcloisfear faoi gach ábhar.
- **Déan comparáid ar leathanach do dhialainne:** Taifeadann na daltaí foinse, úsáid agus deireadh ré na gceithre ábhar ar leathanach an Tábla Comparáide agus ansin amháin: ná cuir an dara leagan amach ar an gclár. Mol frásaí gearra ar féidir iad a rá os ard, ní ailt iomlána. Ní dhréachtaíonn na daltaí a chríochnaíonn go luath ach tús abairte amháin: Chuirfimis Y in áit X mar...
- **Meáigh na buntáistí agus na míbhuntáistí:** Ainmnigh malartú inbhuanaithe agus cothromú buntáistí agus míbhuntáistí anois, agus ceangail an cothromú sin leis na línte rabhaidh a bhfuil líne fúthu. Scríobh na trí phéire comhaontaithe ar an gclár (móin→saor ó mhóin; plaisteach aonúsáide bunaithe ar ola→gloine nó bithphlaisteach á úsáid go cúramach; ciseal te sintéiseach→olann). Roghnaíonn gach grúpa ceann amháin; caithfidh an malartú an jab a dhéanamh fós agus cabhrú le háit nó le córas in Éirinn, agus caithfidh an grúpa a admháil cad a d'fhéadfadh dul mícheart.
- **Cuir do mhalartú i láthair:** Trí nóiméad ina gcuireann péire grúpaí a malartuithe i láthair a chéile (45 soicind an grúpa), ansin trí chur i láthair os comhair an ranga ar fad, timpeall nóiméad an ceann, roghnaithe ar mhaithe le cineálacha éagsúla malartuithe agus le teanga shoiléir faoin gcomhbhabhtáil. Seiceálann na héisteoirí ar tháinig na cúiseanna ón bhfoinsé, ón úsáid nó ó dheireadh ré. Fág na malartuithe is láidre ar an gclár don chríochnaíocht.
- **Cad a thugaimid linn:** Déan ó bhéal é agus coinneigh gearr é. Athluaigh dhá chur i láthair a bhfuil go leor fianaise iontu, ansin fiafraigh cén áit nó cén córas in Éirinn (portach, feirm, sruth athchúrsála) a chosnaíonn fianaise an ranga. Cuir na cártaí agus na samplaí ar ais; glan na boird; nitear na lámha.

Cad ba cheart a bheith ann

Ba cheart go mbeadh rónna na dialainne cosúil leis seo, a bheag nó a mhór. Gloine: meascán mianraí leáite → buidéil/prócaí → athchúrsáil arís agus arís eile má tá sí glan; olann: lomra caorach → teicstílí teo → úsáid fhada, ansin lobhadh nádúrtha/athúsáid; saor ó mhóin: dramhaíl ghlas/adhmad/snáithín cnó cócó → meáin fáis → éiríonn sé ina ithir; bithphlaistigh: amhábhair ó phlandaí → pacáistíocht/sceanra → is minic gur gá múirín a dhéanamh díobh i saoráid thionsclaíoch, ní iad a fhágáil amuigh faoin aer. Luann cur i láthair láidir an malartú ó→go, cé leis a gcabhraíonn sé, dhá fhíric ó na cártaí agus comhbhabhtáil mhacánta amháin. Nuair a bhíonn rónna aisteacha ann, is gnách gur ailt iomlána a cóipeáladh, nó gur scríobhadh cosaint na bportach mar dheireadh ré an mhúirín.

Míthuiscintí agus idirghabhálacha

- **Bíonn rud nádúrtha neamhdhíobhálach i gcónaí: is rud nádúrtha í an mhóin, mar sin caithfidh sé go bhfuil sé ceart go leor í a bhaint.** Tarraing aird arís ar Chárta C: stóráilann na portaigh carbón agus tógann sé na mílte bliain orthu foirmiú. Fiafraigh an féidir dochar a dhéanamh d'áit in Éirinn fiú nuair is rud nádúrtha a bhaintear.
- **Má tá rud bunaithe ar phlandaí, imeoidh sé as má fhágann tú amuigh é nó má chuireann tú in aon bhosca bruscair é.** Léigh an líne faoi dheireadh ré ar Chárta D arís le chéile: ní mór múirín a dhéanamh de go leor bithphlaistigh i saoráid thionsclaíoch, agus milleann siad an athchúrsáil má chuirtear sa bhosca mícheart iad. Cuir béim air go bhfuil tábhacht leis an gcóras diúscartha.
- **Caithfidh an t-ábhar is fearr a bheith níos fearr ná gach ábhar eile ar gach slat tomhais.** Dírig ar an jab arís: roghnaíonn innealtóirí an t-ábhar is fearr a oireann chun bia a choinneáil úr, chun duine a choinneáil te nó chun síológa a fhás, agus iad ar an eolas faoi na buntáistí agus na míbhuntáistí; ní bhíonn buaiteoir draíochta amháin ann.

Difreáil

Ag teacht chun cinn	Ag forbairt	Inniúil
• Cuir na daltaí ina bpéirí don mhíniú don ghrúpa má tá léamh an chárta fós ródheacair dóibh; is iad an nóta greamaitheach trí bhosca agus an peann aibhsithe an tacaíocht chaighdeánach do gach dalta cheana féin.	• Spreag na grúpaí le hainmniú cén ráiteas ar chárta atá ina fhíric agus cén ceann atá ina bhreithiúnas luacha faoi cad ba cheart dúinn a dhéanamh.	• Dréachtaíonn na daltaí a chríochnaíonn go luath tús abairte labhartha faoi mhalartú, ag baint úsáide as dhá fhíric ón tábla, ansin déanann siad measúnú criticiúil ar chur i láthair dalta eile: an ndéanann an malartú an jab fós, agus an luann sé comhbhabhtáil fhíor?

Nasc traschuraclaim

Nasc leis an Tíreolaíocht: portaigh na hÉireann mar stórais charbóin agus mar ghnáthóga fiadhúlra atá faoi bhrú ag baint móna.

